

ВІДМОВА ВІД ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ЯК СПОСІБ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ

Щербина Б.С.
ТОВ «НЬЮ ЛЕНД ГРУП»

Стаття присвячена проблемі розуміння співвідношення понять «відмова від прийняття спадщини» та «неприйняття спадщини». Автором висвітлено окремі аспекти практичного застосування норм цивільного законодавства України. Описано загальний порядок відмови від прийняття спадщини. Проаналізовано та надано авторську оцінку існуючим науковим концепціям здійснення права на спадкування шляхом відмови від спадщини. Зроблено висновок про окремі недоліки в цивільному законодавстві та запропоновані відповідні зміни, що можуть покращити стан правового регулювання зазначених правовідносин.

Ключові слова: відмова від спадщини, неприйняття спадщини, спадкування, спадкове право, здійснення спадкових прав.

Постановка проблеми. Питання здійснення спадкових прав я завжди актуальним для правозастосування та в науковій діяльності, оскільки кожен за своє життя так чи інакше стає частиною спадкового правовідношення. На жаль, в сучасній правовій реальності інколи простежується відсутність розуміння відмінності схожих понять «відмова від прийняття спадщини» та «неприйняття спадщини», адже відмінність є значною і тягне за собою відповідні правові наслідки. Іншим постає питання окремих прогалин в законодавчому регулюванні здійсненні спадкових прав шляхом відмови від прийняття спадщини. Вказані проблеми потребують їх детального розгляду та пропозицій щодо їх можливого вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В своїй науковій діяльності питанню відмови від прийняття спадщини приділяли увагу багато вітчизняних та закордонних вчених, зокрема: Б.С. Антімонов, І.В. Жилінкова, Ю.О. Заїка, В.В. Луць, О.П. Орлюк, Є.О. Рябоконь, Н.О. Саніахметова, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Р.О. Халфіна, С.І. Шимон. Серед останніх наукових досліджень, слід виділити наступні роботи: Л.В. Козловська «Співвідношення понять спадкування та набуття права власності в порядку спадкування», наукова стаття, 2013 р., Л. В. Козловська «Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав», монографія, 2015 р., М.Ф. Солонько «Здійснення прав суб'єктами спадкових правовідносин», дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 2012 р., О.О. Терехова «Здійснення, охорона та захист суб'єктивних спадкових прав», дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 2012 р., Х.З. Піщик «Права та обов'язки спадкоємця і спадкодавця при спадкуванні за законом», дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 2012 р.

Раніше невирішені частини загальної проблеми. Відсутність законодавчої відповіді на питання чи в праві особа, яка відмовилась від прийняття спадщини за законом на прийняття спадщини за заповітом. Розмежування та визначення співвідношення понять «відмова від прийняття спадщини» та «неприйняття спадщини».

Формулювання цілей статті. На основі детального аналізу наукових концепцій на практик підходів розробити можливі зміни до цивільного законодавства України з метою покращення законодавчого регулювання здійснення спадкових прав шляхом відмови від прийняття спадщини. Розмежування та визначення окремих категорій спадкового права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відмова від спадщини виступає однією із форм здійс-

нення спадкових прав. Відповідно до Цивільного кодексу України (надалі також як ЦКУ) спадкоємець має право відмовитися від прийняття спадщини. При цьому слід зауважити, що право на відмову від прийняття спадщини не може існувати відокремлено від права на прийняття спадщини. Особа, яка не має права прийняти спадщину, не може мати права і відмовитись від неї. Тому вважаємо, що право на відмову від прийняття спадщини є завжди кореспондуючим праву на прийняття спадщини.

Відмова спадкоємця від прийняття спадщини має юридичний наслідок, зворотний акту прийняття спадщини. Відмова від спадщини відразу і одночасно відсікає всі права і всі обов'язки, які могли б витікати для спадкоємця з факту його закликання до спадкування та з наступного акта прийняття спадщини.

Оскільки в Україні не існує поняття «очищеної спадщини», можлива ситуація, коли на задоволення вимог кредиторів спадкодавця може піти весь об'єм спадкової маси, а інколи і переважити її, оскільки витрати, що поніс спадкоємець на задоволення вимог кредиторів та охорону спадкового майна, можуть бути не покриті з залишком спадкового майна. Таким чином, виникає питання доцільності прийняття спадщини.

Відповідно до ч. 1 ст. 1273 ЦКУ спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини протягом шестимісячного строку з часу відкриття спадщини. Заява про відмову від прийняття спадщини подається нотаріусу за місцем відкриття спадщини. Як вбачається з положень законодавства, право на відмову від прийняття спадщини є суб'єктивним правом кожного спадкоємця і існує у двох паралельних формах: відмова від прийняття спадщини за заповітом і відмова від прийняття спадщини за законом. Це означає, що якщо особа відмовляється від прийняття спадщини за заповітом, це не позбавляє її спадкувати в загальному порядку за законом.

Інституту відмови від прийняття спадщини має бути приділена належна увага. Це пов'язано з правовими наслідками, що тягне за собою відмова від прийняття спадщини. Вважаємо, що слід розрізняти неприйняття спадщини і відмову від прийняття спадщини. Неприйняття спадщини у встановлений строк не позбавляє спадкоємця права на спадщину.

Так, відмова від прийняття спадщини можлива у спосіб, передбачений ст. 1273 ЦКУ, – шляхом подання заяви спадкоємцем про відмову від прийняття спадщини за місцем відкриття спадщини до нотаріальної контори або посадовій особі, уповно-

важеній відповідно до закону видавати свідоцтва про право на спадщину. Така заява подається особисто, реєструється за місцем відкриття спадщини у Книзі обліку та реєстрації спадкових справ. Тобто відмова від потенційного права власності, повинна здійснюватися активним волевиявленням, шляхом активних дій із подання заяви про відмову від спадщини, що свідчитиме про свідому відмову особи.

Неприйняття спадщини шляхом невчинення фактичних дій (пасивна поведінка) на перший погляд може здаватись відмовою від її прийняття. Однак пасивна поведінка стосовно відмови від прийняття спадщини не дозволяє визначити дійсну волю особи.

Відповідно до положень ст. 1272 ЦКУ за письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину, спадкоємець, який пропустив строк для прийняття спадщини, може подати заяву про прийняття спадщини нотаріусу за місцем відкриття спадщини. За позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини. Судова практика, в даному випадку, досить неоднозначна. Суди визнають поважними достатньо різні причини пропуску строків. Найчастішою причиною поновлення строків є незнання спадкоємця про смерть спадкодавця і відкриття спадщини. У випадку винесення судом позитивного рішення щодо поновлення строків, спадкоємцю надається достатній строк для прийняття спадщини.

Відмова від прийняття спадщини є безумовною і беззастережною. Єдиним винятком може бути відкликання заяви про відмову від прийняття спадщини у встановлений ЦКУ строк. Відмова від прийняття спадщини є одностороннім правочином, наслідки якого передбачені ЦКУ. Науковці виділяють два види відмови від прийняття спадщини: проста відмова – без зазначення особи, на користь якої вона зроблена, та ускладнена відмова – із зазначенням такої особи або осіб. У разі відмови без зазначення особи, на користь якої вона зроблена, виникають наслідки, ідентичні з наслідками фактичного неприйняття спадщини. [1, ст. 264-265] Такий підхід законодавця багато в чому критикується. В багатьох випадках, звертається увага на те, що відмовою від прийняття спадщини, спадкоємці викривляють волю спадкодавця, розподіляючи спадщину не таким чином, як того хотів спадкодавець. Однак дане твердження, на наш погляд, може стосуватись лише випадку спадкування за заповітом. Спадкування за законом, як вважали ще римські юристи, є лише припущенням волі спадкодавця, а тому перерозподіл спадщини шляхом відмови від спадщини одного із спадкоємців не може викривити волі спадкодавця.

У ч. 1 ст. 1273 ЦКУ передбачено, що спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини. Тому суб'єктивне цивільне право на відмову існує у спадкоємця за заповітом і у спадкоємця за законом окремо. Ситуація не змінюється, якщо право на спадкування за заповітом і за законом виникає у одного і того самого спадкоємця. Таким чином, разом з правом спадкоємця на прийняття спадщини у момент її відкриття виникає й право відмови від спадщини як за законом, так і за заповітом.

Д.І. Мейер відзначав, що, як і від будь-якого іншого майнового права, від права на спадкування можливо зречення. Але тільки до здійснення цього права, тому що, із його здійсненням, воно, власне, вже припиняється і місце займають ті права, які

в сукупності становлять спадщину. Особливо ця неможливість зречення, вже із здійсненням права спадкування, має значення у випадках, так званого, безумовного прийняття спадщини. [9, ст. 447]

Спадкоємець має право відмовитися від спадщини на користь інших осіб (ст. 1274 ЦКУ) або без вказівки осіб, на користь яких він відмовляється від спадкового майна (ст. 1273 ЦКУ). Спадкоємець має право відмовитися від спадщини протягом строку, встановленого для прийняття спадщини (ст. 1270 ЦКУ). При відмові без зазначення особи спадкоємця за заповітом частка у спадщині, яку він мав право прийняти, переходить до інших спадкоємців за заповітом і розподіляється між ними порівну (ч. 1 ст. 1275 ЦКУ). При відмові спадкоємця, який мав право на прийняття спадщини за законом, належна йому частка переходить до спадкоємців за законом тієї черги, що закликана до спадкування, і розподіляється між ними порівну (ч. 2 ст. 1275 ЦКУ). Спадкоємці кожної з наступних черг закликаються до спадкування у разі неприйняття спадщини спадкоємцями попередньої черги.

В юридичній літературі зустрічається критика можливості спрямованої відмови. О.Н. Мананіков, наприклад, обґрунтовує її відсутність права розпорядження у спадкоємця, який, не побувавши власником майна ні секунди, отримує право на визначення його подальшої юридичної долі. Спадкоємець, визначаючи, кому перейде його частка, – пише автор, – підміняє волю спадкодавця, ще не заступивши його місце в цивільному обороті, і порушує законні права та інтереси інших спадкоємців.

Подібний погляд на цю проблему відображений і в працях деяких представників дореволюційної цивілістики. Дослідники того періоду також ставили під сумнів можливість розпорядження спадковим майном до його придбання (до прийняття спадщини) [12, ст. 154; 15, ст. 326].

У чинному законодавстві можливість спрямованої відмови прямо визначена, вона відображається в ст. 1274 ЦКУ. Отже, дискусія щодо можливості розпорядження спадщиною (зокрема, відмови від неї) до придбання на неї прав і досі продовжується. Проте, не слід забувати про те, що навіть при виключенні даної норми з ЦКУ, у спадкоємця залишається можливість спочатку прийняти спадщину, а потім укласти договір дарування на користь тієї особи, яку він бажає бачити володарем успадкованого ним майна. Тобто навіть, якщо виключити із законодавства норми, що містяться в ст. 1274 ЦКУ, спадкоємець зможе досягти аналогічного результату іншим правовим шляхом.

Тому пропозиція про виключення із законодавства норми, що встановлює можливість спрямованої відмови від спадщини, не бачиться обґрунтованою. Заборона такої відмови не дозволить повною мірою дотримати передбачувану волю спадкодавця, оскільки перед спадкоємцем відкритий інший шлях здійснення намірів щодо передачі належної йому частки спадщини іншим спадкоємцям: можливість прийняти спадщину і, згодом, розпорядитися ним бажаним чином.

Стаття 1274 ЦКУ встановлює можливість спрямованої відмови від спадщини на користь інших осіб з числа спадкоємців за заповітом або спадкоємців за законом будь-якої черги, не позбавлених спадщини, у тому числі на користь тих, які закликані до спадкування за правом представлення.

Враховуючи положення Книги шостої ЦКУ, зі змісту якої випливає, що у разі неприйняття спадщини спадкоємцями за заповітом право на спадкування їх частки одержують спадкоємці за зако-

ном. За аналогією на користь висновку про перехід права на спадкування до спадкоємців за заповітом доцільно застосувати положення ст. 1245 ЦКУ про те, що частина спадщини, що не охоплена заповітом, спадкується спадкоємцями за законом на загальних підставах. Тому «усунення» зі складу спадкових відносин спадкоємця за заповітом може розглядатися як неохоплення заповітом даної частки у спадщині, яка повинна припадати на такого спадкоємця.

Відповідно до постанови ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» посилення у ч. 2 ст. 1223 ЦКУ на те, що спадкоємці за законом одержують право на спадкування у разі неприйняття спадщини або відмови від прийняття спадщини спадкоємцями за заповітом, слід розуміти як таке, що належить даним особам у разі неприйняття спадщини або відмови від її прийняття усіма спадкоємцями за заповітом і за умови, що заповіт складено на усе майно. У разі неприйняття спадщини одним із спадкоємців за заповітом судам слід застосовувати ч. 1 ст. 1275 ЦКУ, яка регламентує, що за відмови від прийняття спадщини одним із спадкоємців за заповітом його частка переходить до інших спадкоємців за заповітом і розподіляється між ними порівну (п. 5 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування»).

Викладені у ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» положення перекликаються із відповідними нормами ст. 554 ЦК УРСР 1963 року, яка закріплювала, що, якщо спадкодавець заповідав усе своє майно призначеним ним спадкоємцям, то частка спадщини, яка належала б спадкоємцеві, який відпав, переходить до інших спадкоємців за заповітом і розподіляється між ними в рівних частках. У випадку ж неохоплення заповітом усього майна спадкодавця, неприйняття спадщини або позбавлення права спадкування спадкоємця за заповітом тягнуло за собою перехід права на прийняття його частки у спадщині до спадкоємців за законом.

У чинному цивільному законодавстві не міститься норм щодо чіткого та однозначного врегулювання відпадиння із складу правовідносин спадкоємця за заповітом. Таким чином, уявляється доцільним передбачити в сучасному ЦКУ норму аналогічного змісту, яка б враховувала положення чинного ЦКУ, зазначеної ППВСУ та чітко й однозначно врегульовувала б відносини у даній сфері.

Наступними вимогами до відмови від прийняття спадщини законодавець встановлює її неможливість із застереженням або з умовою. Аналіз ст. ст. 1273–1274 ЦКУ дає підстави вважати, що у разі закінчення особи до спадкування за заповітом або за законом вона має право відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого для її прийняття, як по одній із підстав, так й по всіх підставах.

Цікавою є ситуація, при якій єдиний спадкоємець за законом, на користь якого складено заповіт на все майно, де б воно не перебувало і у чому б не полягало, бажає відмовитися від спадкування за заповітом і прийняти те ж саме майно, яке було йому заповідано, за законом. На перший погляд, спадкоємець в даному випадку може вибрати будь-яку підставу спадкування згідно з ЦКУ.

Обґрунтування такої позиції можна навести доводи про те, що за допомогою такого маневру спадкоємець за заповітом може анулювати волю заповідача, наприклад, щодо виконання відомих зобов'язань (заповідальних відказів), тобто звільнитися від їх виконання.

Однак в такому випадку викривляється воля заповідача. Фактично, воля заповідача зовсім не враховується, що порушує права померлого, і на наш погляд це є недопустимим. Нами пропонується законодавчо закріпити неможливість відмови від обтяжень, покладених заповітом на спадкоємців стосовно третіх осіб (заповідальний відказ, покладання).

Відмова від спадщини – це односторонній правочин, який оформляється й подається нотаріусові відповідно до правил, встановлених законом для оформлення правочинів з відповідним установленим особи й перевіркою дієздатності осіб, які звернулись. Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може відмовитися від прийняття спадщини за згодою піклувальника і органу опіки та піклування. Неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може відмовитися від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування. Батьки (усиновлювачі), опікун можуть відмовитися від прийняття спадщини, належної малолітній, недієздатній особі, лише з дозволу органу опіки та піклування (ст. 1237 ЦКУ).

Недотримання зазначених вимог тягне за собою нікчемність правочину про відмову від прийняття спадщини (ч. 1 ст. 224 ЦКУ), проте не виключає можливості заінтересованих осіб у судовому порядку на підставі ч. 2 ст. 224 ЦКУ вимагати визнання правочину дійсним, якщо він відповідає інтересам особи, над якою встановлено опіку або піклування. Норми ст. ст. 222 та 223 ЦКУ, що визнають правочини, укладені неповнолітніми та обмежено дієздатними особами без згоди батьків (усиновлювачів), піклувальників, оспорюваними, до наслідків порушення вимог закону про одержання згоди органів опіки і піклування при відмові від прийняття спадщини не застосовуються, оскільки нікчемність правочину про відмову від прийняття спадщини пов'язується з відсутністю дозволу на його укладення не лише батьків (усиновлювачів), піклувальників, а й органів опіки і піклування.

У разі відсутності спадкоємців за заповітом або за законом в результаті неприйняття спадщини, а також відмови від її прийняття суд визнає спадщину відумерлою.

Відповідно до ст. 1274 ЦКУ спадкоємець за заповітом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь іншого спадкоємця за заповітом, спадкоємець за законом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь будь-кого зі спадкоємців за законом незалежно від черги. Таким чином законодавець закріпив право спадкоємця визначити коло осіб на користь яких здійснюється відмова.

Відповідно до ст. 1244 ЦКУ заповідач має право призначити іншого спадкоємця на випадок, якщо спадкоємець, зазначений у заповіті, помре до відкриття спадщини, не прийме її або відмовиться від її прийняття чи буде усунений від права на спадкування, а також у разі відсутності умов, визначених у заповіті. Якщо заповідач під призначив спадкоємця, особа, на ім'я якої складено заповіт, може відмовитися від спадщини лише на користь особи, яка є підпризначеним спадкоємцем (ч. 4 ст. 1274 ЦКУ).

Слід зауважити, що наслідки відмови, передбачені ст. 1274 ЦКУ, принципово відрізняються від наслідків відмови, передбачених ст. 1273 ЦКУ, оскільки частка спадкоємця, який відмовився на користь конкретної особи не розподіляється порівну між усіма спадкоємцями за заповітом або

за законом, а переходить лише до тих спадкоємців, які вказані в заяві про відмову.

У цих випадках, спадщина, у разі відмови від її прийняття, переходить до потенційного спадкоємця з конкретно визначеного кола осіб. Не допускається відмова від спадщини на користь осіб, що не є спадкоємцями. Разом з тим, спадкоємець вільний у виборі, на користь кого із спадкоємців, одного або декількох, відмовитись від права на спадкування.

Відповідно до абз. 4 п. 25 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» коло осіб, на користь яких спадкоємець може відмовитися від прийняття спадщини, є вичерпним і за його волевиявленням змінюватись або доповнюватись не може. У разі коли спадкоємець відмовився від прийняття спадщини на користь особи, вказаної в статті 1266 ЦКУ, (особи, що спадкують за правом представлення), правила про спадкування за правом представлення не застосовуються.

У ч. 3 ст. 1274 ЦКУ закріплено право спадкоємця, на користь якого була здійснена відмова від спадщини, у свою чергу, також відмовитися від прийняття цієї частки спадщини.

Новелою у спадковому законодавстві, порівняно з ЦК УРСР 1963 року, є закріплення за спадкоємцем права відкликання відмови від прийняття спадщини, тобто законодавець набагато розширив можливості спадкоємця на реалізацію свого права на відмову. Такі дії мають бути здійснені у межах строку, встановленого для прийняття спадщини (ч. 6 ст. 1273 ЦКУ). Прийняття спадщини і відмова від прийняття спадщини можуть мати місце щодо всього спадкового майна. Даним положенням засвідчується універсальність спадкування, яка проявляється в тому, що права та обов'язки переходять як єдине ціле та в усій сукупності. Тому спадкоємець, який відмовився від частини спадщини, вважається таким, що відмовився від усієї спадщини.

Слід відзначити термінологічну особливість ЦКУ, у якому замість терміна «відмова від спадщини», що вживався у ЦК УРСР 1963 року (ст. 553), міститься поняття «відмова від прийняття спадщини» (статті 1273-1275 та інші норми). Це пов'язано з тим, що словосполучення «відмова від спадщини» не відображає особливостей правового положення спадкоємця, який має право відмови, оскільки з моменту відкриття спадщини потенційний спадкоємець одержує лише право прийняти спадщину, але не саму спадщину. Тому і відмовитися він вправі не від спадщини, а виключно від права на прийняття спадщини [1, ст. 263].

Таким чином, у зв'язку з положеннями чинного законодавства про безумовність та беззастережність відмови від прийняття спадщини (ч. 5 ст. 1273 ЦКУ), принципом універсальності спадкового наступництва, відмова від прийняття спадщини відбувається у сукупності всіх прав та обов'язків, що складають спадщину. Такий підхід поширюється як на спадкування за заповітом, так й на спадкування за законом або на одночасне виникнення зазначених підстав для спадкування.

Відмова від прийняття спадщини як односторонній правочин може визнаватися судом недійсною на підставі загальних положень цивільного законодавства про правочини, тобто коли така відмова здійснена під впливом помилки (ст. 229 ЦКУ), під впливом обману (ст. 230 ЦКУ), під впливом насильства (ст. 231 ЦКУ) та інших підстав передбачених законодавством.

На сьогодні проблемним є питання про те, чи має право спадкоємець, який відмовився від прийняття спадщини на користь іншої особи, відкли-

кати заяву про відмову. Чимало науковців доходять висновку про неможливість відкликання відмови і про наділення таким правом тільки того спадкоємця, який відмовився без зазначення особи. При цьому єдиним аргументом є те, що у спеціальній ст. 1274 ЦКУ права на відкликання заяви про відмову спадкоємця не має.

Вважаємо, що погодитися з таким висновком не є можливим. За ч. 6 ст. 1273 ЦКУ відмова від прийняття спадщини може бути відкликана протягом строку, встановленого для прийняття спадщини. Стаття 1274 ЦКУ регламентує особливості відмови від прийняття спадщини на користь іншої особи і спрямована, насамперед, на визначення кола тих спадкоємців, на користь яких може бути заявлена відмова. Дана стаття не містить норм, які б змінювали (уточнювали) правило, передбачене ч. 5, 6 ст. 1273 ЦКУ щодо права на відкликання заяви про відмову. Це право є універсальним і не залежить від виду відмови.

Таким чином, у межах строків для прийняття спадщини спадкоємець, який подав заяву про відмову на користь іншого спадкоємця, має право відкликати її так само, як і спадкоємець, який заявив про відмову без зазначення особи, на користь якої вона зроблена.

Важливим є питання про правові наслідки відмови від прийняття спадщини.

Стаття 1275 ЦКУ визначає правову долю спадкової частки, яка належала спадкоємцеві, що заявив про відмову від прийняття спадщини, без зазначення особи, на користь якої здійснюється відмова. Відмова від прийняття спадщини тягне за собою ряд важливих правових наслідків, передбачених законом, як для самого спадкоємця, який виключається з числа суб'єктів спадкового правовідношення, так і для інших осіб, які внаслідок цього, навпаки, набувають право на вступ у спадщину.

Юридичні наслідки відмови від прийняття спадщини є неоднаковими і залежать від виду спадкування, до якого закликався спадкоємець, який відмовився, а також від виду відмови. При відмові від спадщини, без зазначення особи, на користь якої здійснюється відмова, частка спадкоємця, який мав право на прийняття спадщини за заповітом, переходить виключно до інших спадкоємців за заповітом і розподіляється між ними порівну. Це відбувається незалежно від того, чи охоплено заповітом усе спадкове майно або лише його частину (на відміну від норми ст. 554 ЦК УРСР, згідно з якою частка у спадщині, яка належала б спадкоємцеві, який віддав, переходила до інших спадкоємців за заповітом лише за умови, що спадкодавець заповідав усе своє майно призначеним ним спадкоємцям). Частка спадкоємця, який мав право на прийняття спадщини за законом, переходить до спадкоємців за законом тієї черги, що закликає до спадкування, і розподіляється між ними порівну. Спадкоємці кожної з наступних черг закликаються до спадкування у разі неприйняття спадщини спадкоємцями попередньої черги.

У разі відмови від прийняття спадщини спадкоємцем, спадкова частка якого була обтяжена обов'язком щодо виконання заповідального відказу, цей обов'язок переходить до інших спадкоємців за заповітом, які одержали його частку. Якщо спадкова частка спадкоємця, на якого було покладено заповідальний відказ, перейшла до спадкоємців за законом, обов'язок щодо виконання відказу до них не переходить.

У випадку відмови спадкоємця від прийняття спадщини на користь конкретної особи за ст. 1274

ЦКУ, частка у спадщині спадкоємця, який відмовився, переходить лише до цієї особи. У такому разі вищевикладені правила ст. 1275 ЦКУ щодо юридичної долі "простої" відмови (тобто без зазначення особи, на користь якої вона зроблена) не застосовуються. Аналогічне правило діє і у випадках, коли спадкодавець в заповіті підпризначив спадкоємця (ст. 1244 ЦКУ). З останньої норми випливає, що наслідки відмови від спадщини спадкоємців за заповітом і за законом, викладені у частинах першій і другій цієї статті, є імперативними і, крім випадку підпризначення спадкоємця, не можуть бути змінені заповітом.

У випадках призначення у заповіті спадкоємцем особи, яка водночас є пов'язаною із заповідачем зв'язками спорідненості, шлюбу, проживання однією сім'єю або утримання, така особа входить до однієї з черг спадкоємців за законом. З метою захисту спадкових прав цієї особи ЦКУ закріпив правило про те, що у разі закликання до спадкування однієї і тієї ж особи одночасно за заповітом і за законом, сама лише її відмова від прийняття спадщини за заповітом не позбавляє її можливості прийняти спадщину на іншій підставі – за законом.

Висновки з даного дослідження і перспективи.

Як вбачається з проведеного дослідження слід відрізнити поняття «відмова від прийняття спадщини» та «неприйняття спадщини» оскільки за своєю суттю вони тягнуть за собою різні правові наслідки. Окремо постає питання щодо можливості відмови від прийняття спадщини за законом і прийняття спадщини за заповітом. Чинний ЦКУ не дає відповіді на питання, чи в праві особа, яка відмовилась

від прийняття спадщини за законом на прийняття спадщини за заповітом. В правозастосовній практиці досить часто постає таке питання, оскільки вважається, що якщо особа приймає спадщину за однією підставою, то вона автоматично приймає і за другою, за умови, якщо не заявить про відмову від прийняття спадщини за заповітом. Можлива ситуація, при якій особа є спадкоємцем за законом, однак на її користь було складено заповіт, що не охоплює все майно спадкодавця. Виходячи з принципу універсальності спадкового правонаступництва, спадкоємець, приймаючи спадщину за законом, не в змозі прийняти лише частину спадщини. На наш погляд, поруч з можливістю відмови від прийняття спадщини за заповітом і подальшого спадкування за законом, слід закріпити положення, за яким, особа вправі відмовитись від прийняття спадщини за законом і, в подальшому, прийняти спадщину за заповітом. Так, безумовно, це дає можливість, до певної міри, обійти принцип універсальності спадкового наступництва та допомогти особі прийняти лише частину спадщини, однак, слід також враховувати і волю спадкодавця, який, визначивши в заповіті конкретне майно, можливо і не бажав, аби його спадкоємець успадкував всю спадкову масу, оскільки інше майно може непомірно обтяжити спадкоємця або з інших міркувань. Нами пропонується доповнити диспозицію ст. 1275 ЦКУ нормою наступного змісту:

«Частина 7 Відмова спадкоємця за законом від прийняття спадщини не позбавляє його права на спадкування за заповітом, за умови, якщо на його користь складено заповіт».

Список літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року зі змінами та доповненнями станом на 07.04.2015 року // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 – 2003 р., № 40.
2. Цивільний кодекс Української РСР / Закон Української УРСР від 18.07.1963 року зі змінами та доповненнями станом на 03.12.1996 року // [Електронний ресурс], – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.
3. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав, постанова Пленуму вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 року № 5 // Вісник Верховного суду України. – 2014. – № 5.
4. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування, лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 року № 24-753/0/4-13 // [Електронний ресурс], – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>
5. Про судову практику у справах про спадкування, постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 7 // Вісник Верховного суду України. – 2008. – № 6.
6. Заїка Ю. О. Спадкове право: навч. посібник / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябоконь. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 264-265
7. Козловська Л. В. Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав : монографія / Л. В. Козловська ; наук. ред. Я. М. Шевченко. – Київ: Юрінком Інтер, 2015. – 448 с.
8. Козловська Л. В. Співвідношення понять спадкування та набуття права власності в порядку спадкування / Л. В. Козловська // Часопис цивільного кримінального судочинства. – 2013. – № 1 (10). – С. 143-151.
9. Мейер Д. И. Русское гражданское право : (в 2-х ч.). / Д. И. Мейер. – [По испр. и доп. 8-му изд., 1902]. – М.: Статут, 1997. – Ч. 1. – С. 447.
10. Піцик Х. З. Права та обов'язки спадкоємця і спадкодавця при спадкуванні за законом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Піцик Христина Зіновівна ; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2012. – 16 с.
11. Рябоконь Є. О. Інститут прийняття спадщини в цивільному законодавстві України: проблеми і перспективи // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Юрид. науки. – 2004. – Вип. 67-69. – С. 129-134.
12. Серебровський В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. – [Изд. 2-е, исп.]. – М.: Статут, 2003. – С. 267.
13. Солонько М. Ф. Здійснення прав суб'єктами спадкових правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.03 / Солонько Михайло Федорович ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 18 с.
14. Терехова О. О. Здійснення, охорона та захист суб'єктивних спадкових прав [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Терехова Олександра Олегівна; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 18 с.
15. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права : (по изданию 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич. – М.: СПАРК, 1995. – С. 515.

Щербина Б.С.
ТОВ «НЬЮ ЛЕНД ГРУП»

ОТКАЗ ОТ ПРИНЯТИЯ НАСЛЕДСТВА КАК СПОСОБ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВА НА НАСЛЕДОВАНИЕ

Аннотация

Статья посвящена проблеме понимания соотношения понятий «отказ от принятия наследства» и «непринятие наследства». Автор освещает отдельные аспекты практического применения норм гражданского права Украины. Описано общий порядок отказа от принятия наследства. Проанализированы существующие научные концепции осуществления права на наследование путем отказа от принятия наследства и дана их авторская оценка. Сделан вывод об отдельных недостатках гражданского законодательства и предложены соответствующие изменения, которые могут улучшить состояние правового регулирования указанных правоотношений.

Ключевые слова: отказ от наследства, непринятие наследства, наследование, наследственное право, осуществление наследственных прав.

Shcherbina B.S.
LLC "NEW LAND GROUP"

REJECTION OF THE INHERITANCE AS A WAY OF INHERITANCE RIGHT IMPLEMENTATION

Summary

The article is devoted to the problem of understanding the ratio between the concepts "rejection of the inheritance" and "heritage rejection". The author highlights some aspects of the practical application of Ukrainian civil law. We describe the general procedure for the rejection of the inheritance. The author analyzed and presented evaluation of existing scientific concept of the right to inheritance by abandoning legacy. The conclusion of some shortcomings in civil law and proposed relevant changes that could improve the legal regulation of these relations.

Keywords: rejection of the inheritance, heritage rejection, inheritance, inheritance law, inheritance rights implementation.